

ízben igazolta, hogy tud erős és erélyes lenni! Legfőllebb annyi fogadható el az állításból, hogy Kossuthban volt bizonyos fokú lirizmus, ami majd minden beszédéből és még fokozottabban leveleiből kicsendül.

Kossuth nagyságát általán helyesen látja meg és rendszerint nem ír róla túlzott magasztalással. Viszont Széchenyire több ízben olyan célzást tesz, hogy abból arra kell következtetnünk: nem akarja világosan látni Széchenyi államférfiúi és emberi nagyságát. A II. kötetben azt írja, hogy a «világháború felé közeledve, egyre jobban látszott, hogy a Széchenyi-kultusz elnyomni igyekszik a Kossuth-kultuszt.» A Széchenyi-kultusz «ne abból táplálkozzék, hogy elfeledtetik a nemzettel Kossuth Lajost» (166. l.) Sem a vádnak nincs alapja, sem a kioktatásra nincs szükség: senki sem akarja Kossuth Lajost elfeledtetni a magyarsággal! Ugyanezen a lapon Herczeg Ferenc *Hűdjáról* szólva, Kossuthot Krisztus urunkkal hozza kapcsolatba a szerző — ez bántó. Általán a szerző mindig ott veszi el lába alól a talajt, ahol értékelni kell. Egy helyen, összefoglalva a mű eredményeit, ezt írja: «Nem ismerek a magyar történetben embert, aki annyira szívén hordozta volna a nemzeti műveltség szeretetét, mint Kossuth Lajos.» (II. k. 187. l.) Az ilyenféle kiemelésnek nincs sok értelme — itt még joga sem volt hozzá a szerzőnek.

Hiánynak érezzük, hogy a szerző nem is érinti Kossuth kapcsolatait Széchenyivel, Deákkal, Eötvössel és a kor többi vezető politikusaival, pedig ezek is lényeges részei Kossuth pályájának. Csak Kossuth Széchenyivel vívott egyik polemiájára utal.

A könyv végén jól összeállított *időmutató* tájékoztat Kossuth életpályájának adatairól. Szívesen láttuk volna, ha a szerző összeállítja azoknak a magyar szépirodalmi műveknek a jegyzékét, amelyekben Kossuth szerepel. Effajta dolgozat eddig nem készült, s ennek hiányát is érezzük. A hozzácsatolt reklámot, a mű első kötetről írt dicsérgető bírálatok kivonatolását elengedtük volna.

Végső benyomásunk a mű elolvasása után az, amire maga a szerző is utal (II. k. 16. l.), hogy időszerű és szükséges volna Kossuth tudományos életrajzának megírása.

TÓTH LAJOS.

«A magyar romantika» ügye.

1.

Nem azonos:

Császár Elemér e folyóirat első számában hét teljes oldalon 52 idézetet közöl *A magyar romantika* című könyvemből, megállapításaim és következtetéseim «tévés és elhamarkodott» voltának igazolására. Nincs szándékomban vitába elegyedni. Egyrészt, mert nem akarok visszaélni a szerkesztő előzékeny gesztusával, mellyel soraimnak folyóiratában helyet ad, másrészt, mert Cs. E.-nek az idézetekhez fűzött apodiktikus megjegyzései («Csakis — felelhetjük pesti jassz nyelven». «Üres frázis.» «Igazság nincs benne egy szemnyi!» «Ötlet, bizonyítás nélkül odavetve» stb., stb.) eleve kizárják a tárgyilagos meggyőzés lehetőségét.

Mindössze arra szorítokozom tehát, hogy óvást emeljek, s ezt kötelességemnek érzem a tudományos igazság nevében. Óvást emeljek, mert a Cs. E.-től közölt idézetek legnagyobb része nem fedi az én mondataimat.

A szavak ugyanazok (nem mindig!), de a mondatok mások. Hogyan éri ezt el Cs. E.? Módszerében rendkívüli sokoldalúságot árul el: itt elhagyja a mellékmondatot, melyen a megállapítás értelmének súlya fekszik, ott összeköti a főmondat alanyát a mellékmondat állítmányával. Másutt kipontoztatározókat és jelzőket, melyek nélkül a mondat kilibben belső egyensúlyából. Ismét másutt szavaimat addig forgatja, míg egészen új értelmet kapnak. Ha én pl. irodalmi elméletről írok (ellentétül az irodalmi gyakorlathoz), ő azon szörnyűködik, mint beszélhetek Toldy korában irodalomelméletről s i. t.

A következőkben egy pár példát hozok fel eljárásának jellemzésére. (Baloldalon áll dőlt betűkkel a Cs. E. által közölt idézet, mellette az ő megjegyzése, jobb oldalon a könyvben valóban meglevő mondat; dőlt betűkkel az, amit Cs. E. kihagyott; zárójelben az én megjegyzésem).

1. *A magyar szépirodalom a XVI. és XVII. században legnagyobb-részt ponyvajellegű volt.* 6. — Ezt még a kor szépprózájáról sem lehet állítani, a verses költészetéről általában meg épen nem. *Az u. n. szépirodalom... legnagyobb-részt ponyvajellegű volt (mint pl. Argirus, sőt Gyöngyösi művei) vagy nem vált ismeretessé (mint pl. a Zrínyiász).*
2. *Kazinczy eszméinek, irodalmi elveinek elterjedését Dunántúl Berzsenyi segíti elő.* 28. — A zárkózott, irodalmi körökkel alig érintkező Berzsenyi, aki 1817 után megnehezelt Kazinczyra? (Felsorolván Kazinczy barátait, írom :) Ezek segítik elő eszméinek, irodalmi elveinek elterjedését. *Kis János és — kezdetben — Berzsenyi Dunántúl.*
3. *A latinos költészet magyarosítása... bizonyítja a klasszikus hagyomány átütő erejét.* 30. *Az a történeti tény, hogy a latinos költészet magyarosítása egyidőben, egymástól függetlenül több oldalról megindul, bizonyítja a klasszikus hagyomány átütő erejét.*
4. *XVIII. század végén dunántúli főnemeseink és főpapjaink teljesen, köznemeseink részben elidegenedtek.* 36. — Az állítás első fele részben, a második fele teljesen téves. (A dunántúli katolicizmus) teljesen elidegenedett főnemesei és főpapjai, részben elidegenedett köznemesei helyett legalutrol kapja a felfrisülést. (Cs. E. a jelzöt megteszi állítmánynak!)
5. *A magyar népköltészet kincseit nem magyarok kutatják.* 252. — Csak azok? Hát Dugonics, Csokonai, és aki ebben a korban minden más irónál többet tett megmen-tésükre, P. Horváth Adám? Amint a magyarság történetét idegenek írják... úgy e korban a magyar népköltészet kincseit is* nem magyarok kutatják. (Pár sorral odébb:) *Magyar kezdeményezésekben ugyan Révai felszólításától kezdve nincs hiány..* (ismét később:) *Az első népdal-gyűjtők egyike P. Horváth Adám... —* (Az első mondatban az «e korban» — amint az összefüggésből világos — a huszas évekre vonatkozik, amikor Dugonics, Csokonai, P. Horváth már nem éltek.)

* Kár volt az is-t dőlt betűkkel kiemelni és ezzel azt a látszatot kelteni, mintha ez a kötőszó itt azt jelentené, hogy mások is, nyilván magyarok is. Nem; jelentése: a magyarság történetével is, népköltészetével is idegenek foglalkoztak. Szerk.

Folytathatnám tovább, de nem érdemes. E folyóiratot azért adja ki a M. Tud. Akadémia, hogy előbbrevigye a tudományt; merénylet volna értékes lapjait ily kedvetlen, lényegtelen és meddő anyaggal ismét hosszú lapokon át igénybe venni. Akit érdekel a többi 40 egynéhány idézet sorsa, az vegye kezébe a könyvemet. Bármekkora is előtte e folyóirat tudós szerkesztőjének tekintélye, meg vagyok győződve róla, hogy saját szemének mégis csak hinni fog, jobban mint akár Cs. E.-nek, akár nekem.

FARKAS GYULA

2.

Válasz Farkas Gyulának.

Farkas Gyula helyesen meglátja, hogy az az 52 idézet, amelyeket könyvéből az IK. f. évi II. füzetében kiírtam, nem önmagukban bírják céljukat, hanem arra szolgáltak, hogy velük megállapításainak és következtetéseinek téves és elhamarkodott voltát igazoljam, s könyvét alapján elhibáztottnak mutassam ki. Ő viszont azzal vádol, nem mondva ki a szót, de félreérthetetlenül beleszöve válaszába a gondolatot, hogy idézeteimmel meghamisítottam könyvét, sőt azt a vádat is ki lehet olvasni szavaiból, hogy meg *akartam* hamisítani könyvét. Ezzel a váddal könnyen végezhetek: a tudatos hamisítás szándékában nem vagyok bűnös. Az óvásnak ez a felét visszautasítom. Van a jóhiszeműségre bizonyítékom is: amit szövegéből idézeteimben elhagytam, azt kipontoztam, a magam pótlásait más betűkkel szedtettem — ezzel felhívtam az olvasó figyelmét arra, hogy az idézetem hiányos, s ha a teljes mondatot akarja olvasni, forduljon a könyvhöz. Tettem ezt egyrészt helykimelésből, de még inkább azért, mert én Farkas állításai-ból csak azt hibáztattam, épen csak azt, amit kiírtam.

De nem hamisítottam-e meg, akaratlanul is, ezekkel a kihagyásokkal Farkas könyvének szövegét, nem forgattam-e ki értelméből az illető helyet? Nézzük p. o. megbélyegzett hamisításaim közül a 2. pontot. Farkas azt mondja, hogy Kazinczy elveit a Dunántúlon Kis János és Berzsényi terjesztették. Én kétségbevittem, hogy ebben a terjesztésben Berzsényinek része volt és meg is okoltam állításomat. Hol itt a hamisítás? Hogy elhallgattam, hogy Kis János is terjesztette? De hiszen ez tény, s én csak a könyv tévedéseit gyűjtöttem csokorba! Még érdekesebb a 4. pont. Sajnos, le kell újra nyomtatnom Farkas szövegét: («A dunántúli katholicizmus) teljesen elidegenedett főnemesei és főpapjai, részben elidegenedett köznemesei helyett legalulról kapja a felfrisülést.» (A dőlt betűs szedés nálam hiányzik.) Ez a mondat két gondolatot foglal magában: *a)* a főnemesek és főpapok teljesen, a köznemesek részben elidegenedtek; *b)* a dunántúli katholicizmus nem tőlük, hanem legalulról kapja a felfrisülését. A második gondolat bírálatába nem bocsátkoztam — pedig lehetett volna: valóban legalulról, tehát a parasztságtól kapta felfrisülését a katholicizmus? Az elsöre vonatkozólag pedig azt állítottam, hogy Farkas gondolatának a főnemeseket és főpapokat illető fele részben, a köznemesekeket illető fele pedig egészen téves. De elkövettem azt a bűnt is, hogy Farkas jelzőjét önkényesen megtettem állítmánynak!